

SOBRE LA GIRONA CONSTITUCIONAL (1820-1823)

PER

JOSEP CLARA I RESPLANDIS

INTRODUCCIÓ

És molt poc allò que sabem sobre la Girona de la primera meitat del segle XIX i sobre un tema tan interessant, i necessari per comprendre els períodes posteriors, com és la crisi de l'Antic Règim. Si deixem de banda els treballs sobre els setges i l'època napoleònica, podem dir sense por d'errar que la primera meitat del XIX és un buit immens, i no per la manca de fonts, sinó per la falta d'interès dels historiadors (atragats potser amb temes més brillants en els quals hom creia que el poble gironí efectuava uns actes heroics) per una temàtica on el nom de Girona no sona tant i els problemes que afecten la societat gironina no són d'ordre èpic ni es presten tant a l'elogi, a la fantasia o a la glossa grandiloqüent.

Sobre el trienni 1820-1823 disposem d'uns quants fulletons o impresos de l'època, dels treballs de Carles Rahola i Carles Pi i Sunyer sobre la invasió francesa¹ i d'algunes notícies en obres d'interès general, com poden ser les Jaume Torras, Gaspar Feliu, Alberto Gil Novales, Comellas, Barraquer, etc. Recordem també les memòries del Baró de Damas, publicades per Santiago Sobrequés al volum XIV dels *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*.

Per contribuir al coneixement d'aquesta etapa fosca de la història de Girona, hem realitzat una incursió primerenca sobre la documentació existent a l'Arxiu Municipal i a l'Arxiu Diocesà, i hem pres algunes notes amb les quals hem redactat aquestes pàgines que

¹ C. RAHOLA, "Estudis sobre la invasió francesa de l'any 1823", a *Revista de Catalunya*, 1924; C. PI I SUNYER, "La vida a la frontera durant les guerres amb la França", a *Revista de Catalunya*, febrer 1925 (reeditat el 1966 a la col·lecció *Episodis de la Història de R. Dalmau*).

de cap manera no volen ser una visió global del període —per a la qual cosa caldria aprofundir-hi més i tenir en compte aspectes tan cabdals com l'actuació de l'Església gironina (tocada molt per sobre per G. Feliu), la milícia nacional, la reforma de regulars, la desamortització o l'estructura de la societat gironina—, sinó simplement un primer acostament al tema. Parlarem de l'avalot del 1820, de les eleccions per formar l'ajuntament, de l'intent reialista per ocupar la ciutat, de la premsa del moment, de la societat patriòtica i de l'entrada dels francesos. Tot plegat un aplec d'estampes sobre uns anys rics en esdeveniments i reformes.

* * *

Girona, a conseqüència dels setges de la guerra napoleònica, no era en aquest moment la ciutat més poblada del N.E. de Catalunya —Olot la superava— i no havia recuperat encara la xifra d'habitants que tenia abans del fet bèl·lic.

Segons el padró de l'any 1820, a la ciutat hi havia 6.373 veïns, dada que no reflecteix totalment la veritable població, car no engloba la població de fet. Per això valdrà més que retinguem les xifres del 1822, en què se'ns adverteix que els veïns eren 6.110 i que a part es comptaven 1.224 persones més entre frares, monges, tropa, estudiants i transeünts diversos. D'ací que calgui precisar que, durant el Trienni, Girona tenia una població compresa entre 7 i 8 mil ànimes.

La indústria hi desenrotllava una activitat no gaire important, car era molt reduïda. L'any 1824 hi existien aquestes fàbriques: 2 màquines de filats de cotó, 8 telers de canem, 9 telers de mitges de cotó, 1 fàbrica de sabó, 4 fàbriques d'aiguardent i 1 molí paperer.²

Molta més significació tenien, en canvi, els gremis i col·legis professionals. L'any 1820 eren actius els següents: notaris, procuradors causídics, apotecaris, adroguers, argenters, llibrers, botiguers de draps, blanquers, paraires, sastres, teixidors, albadivers, fusters, alois, sabaters, paletes, flequers, terrissaires, cordoners, albarders, sombreroers, drapers i soguers.

La influència del clergat hi era notable, tant pel nombre de la clerecia secular com pel nombre de convents de monges i frares, per bé que la reforma solament tolerà l'existència de tres dels nou convents de frares: els dominics, franciscans i carmelites calçats. Per

² J. NADAL FARRERAS, "La situació de la manufactura a Girona del 1790 al 1840", a *Treballs d'Història*, Girona, 1976, ps. 109-124. La cita és de la p. 114.

donar només una xifra, diguem que els capellans de la catedral i de la col·legiata de Sant Feliu s'acostaven a 150. El bisbe era un andalús ja ancià, Juan Miguel Pérez González,³ el qual adoptà una línia que no pot ser qualificada d'anticonstitucional, sinó més aviat de contemporitzadora.

* * *

Seguint Josep Fontana, podem dir que el període 1820-1823 és de capital importància perquè fou quan per primer cop es dugueren a la pràctica les reformes dictades a Cadis en temps de la guerra napoleònica, i perquè mostra les limitacions de la revolució liberal a l'Estat espanyol.

El fracàs, la revolució frustrada, és la imatge global d'aquests tres anys. Els homes que volien transformar el sistema des de dalt no foren capaços de convèncer els privilegiats i, d'altra banda, les reformes que impulsaren no afavoriren els camperols, els quals no s'aprofitaren, perquè no podien, de la desamortització i resultaren també més castigats pel fisc.⁴

³ Algunes notícies sobre el prelat, bé que escrites en el període absolutista, es troben a l'*Oración fúnebre que en las exequias del Ilustrísimo Señor D. Juan Miguel Pérez González, Obispo de Gerona, celebradas en su Santa Iglesia Catedral el día 11 de diciembre de 1824 dixo D. Narciso Xifreu canónigo de la insigne colegiata de San Félix*, Girona, A. Figaró, 1824.

⁴ Vegeu J. FONTANA, *La crisis del Antiguo régimen, 1808-1833*, Barcelona, Crítica, 1979.

I. L'AVALOT DEL 1820 I LA PROCLAMACIÓ DE LA CONSTITUCIÓ DEL 1812

L'any 1814, havent retornat del captiveri francès, Ferran VII decretà la derogació de la Constitució de Cadis i restablí l'absolutisme fins al 1820, en què —forçat per les circumstàncies— es veié obligat a acceptar durant tres anys el constitucionalisme reformista i moderat dels homes de les Corts gaditanes.¹

El primer de gener de 1820, Quiroga, Riego i López Baños es posaren al davant de l'exèrcit destinat a Amèrica i protagonitzaren una insurrecció que de moment resultaria frustrada. Riego i San Miguel recorregueren després Andalusia, però acabaren també malament. Tot i això, la revolució triomfà gràcies als diversos moviments populars que es desenvoluparen a diversos punts de l'Estat i que farien inclinar finalment el monarca. El 21 de febrer la Constitució fou proclamada a la Corunya, i el 4 de març a Ocaña per ordre del comte de la Bisbal. L'acte es repetí a Saragossa el 5 de març, a Tarragona el 8, a Segòvia el 9 i a Barcelona i Cadis el dia 10.

Com escriu el professor Josep Fontana, «estas insurrecciones que se iban extendiendo en los primeros días de marzo no influyeron ya en la decisión de Fernando VII, pero sirven para mostrarnos el impulso que estaba cobrando el movimiento revolucionario y para darnos la certeza de que su triunfo era inevitable».²

Efectivament, el 8 de març, el rei havia acceptat de jurar la Constitució i el dia 10 es publicava aquell cèlebre manifest on afirmava categòricament: «*Marchemos todos, y yo el primero por la senda constitucional*».

Com repercutiren aquests fets a la ciutat de Girona? Diguem que a Girona sorgí també un moviment favorable a la proclamació de la Constitució, però que esclatà uns dies després, a remolc dels esdeveniments de Barcelona.

El dia 12 de març, «*habiéndose observado ya algún movimiento*», les autoritats de la ciutat convocaren una reunió específica per tractar l'assumpte amb les forces vives de la població. Cal dir que el

¹ Sobre aquest període són il·lustratius i necessaris els llibres de MIGUEL ARTOLA, *La España de Fernando VII*, Madrid, Espasa-Calpe, 1968, i JOSEP FONTANA, *La quiebra de la monarquía absoluta*, Barcelona, Ariel, 1974 (2.ª ed.).

² J. FONTANA, *La quiebra de la monarquía absoluta*, ps. 345-346.

dia 11 se sabia ja a Girona que la Constitució havia estat proclamada a Barcelona i, per bé que no s'havia observat cap moviment a Girona o als pobles de la rodalia, l'autoritat acordà d'extremar les mesures de vigilància *«como sería posible que las juntas que andan desocupadas entraran en la ciudad y diesen algún escándalo, todo lo que es con anticipación precaver»*.³

D'antuvi la reunió al·ludida era prevista per a dos quarts de quatre de la tarda del dia 12. Això no obstant, ja de bon matí la gent s'aplegà davant l'ajuntament i àdhuc diversos individus visitaren el governador militar i polític, Juan José García de Velasco, per demanar-li que es proclamés la Constitució.

Hom donava crits i visques i, per bé que l'autoritat volia convèncer-los que a la tarda seria decidida la qüestió, la gent no estava disposada a esperar més. Per por a l'avalot, el governador no va tenir cap més remei que avançar la reunió a les dues de la tarda i actuar d'acord amb la multitud.

Assistiren a la crida de l'autoritat: els regidors, diputats i síndics de l'ajuntament, una representació del bisbat, canonges comissionats pel Capítol de la Catedral, l'abat i dos canonges de la col·legiata de Sant Feliu, l'abat de Sant Pere de Galligants, representants militars i dels gremis. En total, una cinquantena de persones es reuniren a la sala capitular de l'ajuntament i decidiren condicionats pel que passava al carrer:

«...viendo todos los Sres. de la junta que era mucha la gente que se había amontonado frente la Casa Capitular y que estaban con la maior impaciencia por saber el resultado para que se publicase la Constitución, determinaron que se explorasen los ánimos de todos los concurrentes que representaban no sólo las autoridades civiles, militares y eclesiásticas, sino y también las Corporaciones de la ciudad, después de haberse ventariado con toda la madurez, pulso y tino que requería semejante asunto, fue el voto general que desde luego se publicase la Constitución e inmeditamente se dispuso que se verificase (...)».⁴

El Tinent Coronel Antoni Laporta sortí després a fer-ho saber al públic que ho estava esperant, *«y oída dicha proposición por el*

³ Arxiu Municipal de Girona, *Manual d'Acords de 1820*, f. 32 v.

⁴ L'acta de la junta general en què es decidí proclamar la Constitució és al *Manual d'Acords* esmentat, folis 34-35 v.

inmenso gentío que había en la Plaza, todos prorrumpieron en gritos de Vivas, sin que manifestasen querer otra cosa más que la publicación de la Constitución».

Una pregunta fonamental és: quina mena de gent era la que produí l'avalot? Les actes municipals d'aquests dies no ho precisen pas, però ho consignaran uns anys després arran de certificar «los excesos, tropelías e insultos cometidos contra el Gobernador de Gerona García de Velasco quando estalló la Constitución».⁵ En aquesta referència hi figura que l'esmentat governador fou insultat i pressionat pels oficials de la guarnició i estat major, així com pels administradors i empleats de la duana i de correus. Hi consta encara que la junta decisiva que suara hem referit, i que se celebrà el 12 de març, fou interrompuda «por el Gefe de la corta guarnición, para intimarle de parte de ellos mismos, que se llamaban Pueblo, y que estaban decididos, a pesar de S. Exa., publicar la llamada Constitución». Militars i empleats de l'administració, doncs, foren els principals propugnadors del sistema constitucional i els que mobilitzaren les capes populars per recolzar-lo.

La revolta gironina no tingué, certament, el caire extrem i virulent que es donà a Barcelona, on l'aldarull fou més intens i resultà assaltada i enderrocada la casa de la Inquisició.⁶ Però la massa aplegada al carrer fou molt important per forçar l'autoritat a proclamar allò que volia el poble, car el governador es resistia, tot i que se sabia la decisió de Barcelona.

L'acte de proclamació de la Constitució es va fer tot seguit en diversos punts claus de la ciutat, per mitjà d'un piquet de tropa. El secretari de l'ajuntament explica que primerament «se publicó desde luego frente la Casa Consistorial siguiendo después publicándose en la Plazuela del Oli, pie de la Escalera de la Catedral, entrada en la Plaza de S. Pedro, frente la escalera de la Igla. de S. Feliu, bajada de S. Feliu, quatro Esquinas, frente las medidas públicas, en medio de la plaza de las Coles, frente la Puerta del Areni y Plaza de la Constitución», i afegeix que tot això «se executó con el maior orden y tranquilidad en medio de un inmenso gentío que prorrumpía seguidamente lleno de alborozo en aclamaciones de Viva la Constitución, Viva el Rey, Viva la Nación».

⁵ *Manual d'Acords de 1823*, f. 286 v.

⁶ J. FONTANA, *La revolució de 1820 a Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1961, p. 24.

De fet, tots aquests actes no foren sinó el preludi d'altres cerimònies complementàries. El 15 de març a la Catedral hi hagué el jurament de la Constitució per part de les autoritats ciutadanes. Hom cantà una missa solemne en la qual no hi faltà una exhortació eclesiàstica ben adient a la cerimònia i es llegí la llei fonamental a tots els congregats dins el gran temple.

Acabada la missa, el celebrant rebé el jurament del nou Cap polític interí (García de Velasco⁷ havia estat destituït per les mateixes autoritats de Girona), canonges, comunitat de la Catedral, abats de Sant Pere i Sant Feliu, rectors, alcalde i membres de l'ajuntament, cos de la noblesa, priors, cònsols i prohoms dels collegis i gremis, etc. El Cap polític i Militar —Minali— rebé també el jurament dels caps de la plaça i altres empleats de l'administració.

Tot seguit hom entonà un solemne tedèum, que fou cantat per la capella de la Catedral, i finalment, a la plaça dels Apòstols, es clausurà la funció amb el jurament, en veu alta, de la tropa, la qual *«después hizo su descarga habiéndose hecho quatro más durante toda la función»*.⁸

⁷ Hom sap que més tard García de Velasco intrigà amb Caralt per al restabliment del règim absolut (G. FELIU, *La clerecia catalana durant el trienni liberal*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1972, p. 38). Un testimoniatge de la duresa amb què actuava García de Velasco pot llegir-se a l'apèndix I.

⁸ *Manual d'Acords de 1820*, f. 39 v.

II. LA FORMACIÓ DE L'AJUNTAMENT (1820-1823)

La legislació de les Corts de Cadis suposà una nova etapa, més progressiva i dinàmica, en la formació de les corporacions municipals. Com molt bé assenyala Artola,¹ la Constitució de 1812 va fer electives totes les funcions del govern municipal i posà fi als oficis perpetus, producte sovint de vendes efectuades per la corona durant els segles anteriors. I bé que la reacció de 1814 frenà la normativa, durant el període 1820-1823 pogué ser aplicada novament.

L'article 313 de la Constitució de Cadis precisava que cada any, pel mes de desembre, els ciutadans dels pobles es reuniren per elegir, a pluralitat de vots i amb proporció al nombre de veïns, un determinat nombre d'electors (compromissaris en diríem ara) que visquessin al mateix poble i gaudissin dels drets del ciutadà.

El 314 especificava que els electors nomenarien de manera semblant l'alcalde o alcaldes, els regidors i el procurador o procuradors síndics, per tal que comencessin a exercir llurs càrrecs a partir del primer de gener de cada any.

L'article 315 explicitava la durada del mandat: «*Los Alcaldes se mudarán todos los años, los Regidores por mitad cada año, y lo mismo los Procuradores Síndicos donde haya dos; si hubiere sólo uno se mudará todos los años*».

Una persona no podia ser reelegida fins després de dos anys i per assolir un càrrec d'alcalde, regidor o síndic, calia tenir més de 25 anys, haver residit durant 5 anys al poble i ser ciutadà en ple exercici dels seus drets.

La mecànica d'aquestes eleccions la veurem tot seguit a través de l'exemple del municipi gironí, el qual havia de ser compost per dos alcaldes, vuit regidors i dos procuradors síndics.

Eleccions de març de 1820

Foren convocades el dia 18 de març, a través d'un edicte signat per Guillem Minali,² governador militar i cap polític interí de la plaça i corregiment, i se celebraren l'endemà mateix a les 2 de la tarda.

¹ M. ARTOLA, *La burguesía revolucionaria (1808-1874)*, Madrid, Alianza Editorial-Alfaguara, 1976, (4.ª ed.), p. 245. Vegeu també C. DE CASTRO, *La Revolución liberal y los municipios españoles*, Madrid, Alianza Editorial, 1979, ps. 57-120.

² *Manual d'Acords de 1820*, f. 45.

Hom havia d'elegir un total de 17 compromissaris, distribuïts d'aquesta manera: 7 per la parròquia de Sant Feliu, 5 per la de la Catedral, 3 per la del Mercadal i 2 per la de Sant Pere de Galligants. Hom recomanava que fossin persones «de patriotismo decidido, amor a la Constitución y luces».

Resultaren elegits els senyor següents:³

Per la Catedral: Pere Pons (prevere), Narcís Puig de la Bellacasa (prevere), Francesc de Camps i de Font (noble), Josep Mercader (hisendat) i Sebastià Serra (daurador).

Per Sant Feliu: Narcís Xifreu (canonge de la mateixa col·legiata), Carles Prats i Plana (notari), Ramon de Camps i d'Avinyó (noble), Leopold Pagès (fuster), Francesc Calvet i Rubalcaba (advocat), Josep de Ferrer (noble), i Francesc Diana (escrivà).

Pel Mercadal: Pius Boix i Truchet (hisendat), Ramon Mirallas (hisendat), i Francesc Ignasi Feliu (ciutadà honrat de Barcelona).

Per Sant Pere de Galligants: Romuald Estela (rector de la parròquia) i Francesc Vilaret (hisendat).

El dia 24 de març de 1820 tingué lloc l'acte per a la designació del nou ajuntament. Presidí la sessió l'esmentat Minali, el qual invocà el decret de Corts de 23 de maig de 1812 i també la circular de 18 d'octubre de 1813, i la junta dels electors, formada per 16 dels compromissaris elegits (Diana estava malalt) procedí al nomenament ordenat.⁴

Val a dir que sorgí el dubte sobre els cinc anys de domicili, exigits per la Constitució perquè una persona pogués ocupar un càrrec a l'ajuntament, cosa que era un obstacle per als qui havien estat presoners de guerra, però al final hom acordà que això no podia servir d'impediment, sobretot en unes circumstàncies com aquelles.

Després de la meditació necessària, la junta —a pluralitat de vots— nomenà el primer ajuntament constitucional del període liberal, el qual quedà format de la manera següent:

Alcalde primer: Francesc de Delàs, baró de Vilagaia (noble)

Alcalde segon: Pere Cortada (advocat)

Regidor primer: Francesc de Ciurana (noble)

Regidor segon: Francesc Puig i Dorca (notari)

Regidor tercer: Francesc Batlle (advocat)

³ Ibid, f. 48.

⁴ Ibid., fs. 50-51.

Regidor quart: Josep Mercader (hisendat)
 Regidor cinquè: Felip de Martínez (hisendat)
 Regidor sisè: Pius Boix i Truchet (hisendat)
 Regidor setè: Salvador Sisó (flequer)
 Regidor vuitè: Esteve Puig (courer)
 Síndic primer: Hermenegild Vidal (hisendat)
 Síndic segon: Marian Bosch (causídic)

Eleccions de desembre de 1820

El dia 6 de desembre de 1820 el Baró de Vilagaià, alcalde constitucional de l'ajuntament gironí, donà un avís al públic per convocar-lo a prendre part en l'elecció de compromissaris que s'havia de celebrar el dia 10 a les dues de la tarda.⁵ La votació assenyalà aquestes 17 persones com a electors:⁶

Per la parròquia de la Catedral: Martín Matute (canonge), Josep Casadevall (beneficiat), Narcís de Burguès (noble), Josep Rabell (advocat) i Joan Piserra (alcalde de barri).

Per la parròquia de Sant Feliu: Leopold Pagès (fuster), Narcís Xifreu (canonge), Francesc Diana (escrivà), Josep Puig (argenter), Marquès de Campmany (noble), Narcís Sala (sagristà major de la col·legiata) i Francesc Delàs (noble i alcalde primer).

Per la parròquia del Mercadal: Josep Albert (albadiver), Desideri Canal (comerciant) i Ramon Mirallas (comerciant).

Per la parròquia de Sant Pere de Galligants: Francesc Figueras, major (negociant) i Pere Moret (blanquer).

Els expressats compromissaris es reuniren el dia 17 de desembre en junta general i elegiren els elements que calien per a formar l'ajuntament durant l'any 1821.⁷ Aquesta vegada hom havia d'elegir els dos alcaldes, 4 regidors i 1 síndic, ja que continuava la meitat dels regidors de l'ajuntament anterior i un síndic, és a dir, els senyors Ciurana, Puig, Batlle, Mercader i Vidal.

Els nous membres de la corporació municipal foren aquests:

Alcaldes: Francesc de Camps i de Font (noble)

Josep Rabell (advocat)

Regidors: Narcís de Burguès (noble)

⁵ Ibid., f. 219.

⁶ Ibid., f. 222.

⁷ Ibid., f. 232-233.

Francesc Camps i Roger (notari)
 Francesc Vilaret (hisendat)
 Antoni Viladevall (escultor)
 Síndic: Narcís Garrigolas (ciutadà honrat de Barcelona)

Eleccions de desembre de 1821

Foren convocades el 3 de desembre per al dia 9 a les 2 de la tarda. Aquesta vegada s'observa una disminució en el nombre de compromissaris a elegir: de 17 hom passa a 15.⁸

Resultaren elegits com a compromissaris els senyors següents:⁹

Per la Catedral: Julià Cuffí (canonge), Joan Sala (beneficiat), Narcís de Pastors (noble), Joaquim Ribot (notari) i Salvador Galceran (sombreter).

Per Sant Feliu: Narcís Xifreu (canonge), Ramon de Manresa (noble), Narcís Rovira (fuster), Salvador Quintana (sabater), Francesc Diana (escrivà), Ventura Abrich (beneficiat) i Esteve Puig (courer).

Pel Mercadal: Pau Romanyó (teixidor) i Francesc d'Assís Serra (albarder).

Per Sant Pere de Galligants: Miquel Llach (beneficiat).

El dia de la junta general dels electors, 16 de desembre, no hi era present Esteve Puig, del qual hom diu que era fora de la ciutat per tal com havia anat a cercar butlles de croada. Els 14 compromissaris van fer aquests nomenaments a pluralitat de vots:¹⁰

Alcalde primer: Josep Antoni de Ferrer (noble)

Alcalde segon: Francesc Escarrà (advocat)

Regidors: Narcís de Pastors (noble)

Ignasi Gaubert (notari)

Tomàs Pagès (fuster)

Jaume Curós (quincaller)

Síndic: Ramon de Manresa (noble)

Aquests individus, conjuntament amb els que seguien de l'anterior consistori (els senyors de Burguès, Camps i Roger, Vilaret, Viladevall i Garrigolas) compongueren l'ajuntament per a la Girona del 1822.

⁸ *Manual d'Acords de 1821*, f. 179 v.

⁹ *Ibid.*, f. 182.

¹⁰ *Ibid.*, fs. 185 v. - 186 v.

Eleccions de desembre de 1822

La convocatòria d'aquest any, subscrita pel governador Josep Perol, presentà una modificació important en relació a les passades. Hom hi adverteix que, *«deseando hacer dicha elección con todo el orden posible, y teniendo presente que de verificarla en las Iglesias, como parece ha sido costumbre en esta Ciudad, se estaría espuesto a faltar al respeto y veneración, que se debe a los Templos, fácil de ser profanados con motivo de los acaloramientos y disputas, que en semejantes reuniones suelen suscitarse por más compostura que haya»*, aquesta vegada els electors hauran de presentar-se *«en los parages (sic) y sitios en que con más franqueza se pueda dar el voto»*.¹¹

Això és: els de la Catedral hagueren d'anar a votar al Teatre, els de Sant Feliu a l'ex-convent de Sant Josep, els del Mercadal a l'hospici, i els de Sant Pere de Galligants al mateix monestir, que de fet havia estat suprimit com a tal.

La data assenyalada per a la votació era el dia 1 de desembre, i l'hora les 9 del matí.

Els 15 electors elegits pels ciutadans de Girona foren els següents:¹²

Per la parròquia de la Catedral: Pere Felip (hisendat), Joaquim Massanet (apotecari), Valentí Comas (advocat), Josep Deagostini (confiter) i Miquel Masip (clergue).

Per la parròquia de Sant Feliu: Pere Masferrer (semoler), Miquel Rosés (hisendat), Josep Molins (sombreter), Narcís Sellas (escrivent), Antoni Martí i Serra (botiguer de draps), Narcís Viñas (cirurgià) i Francesc Roig i Silvestre (advocat).

Per la parròquia del Mercadal: Pius Boix i Truchet (hisendat) i Damià Roger (cadiraire).

Per la parròquia de Sant Pere de Galligants: Francesc Vilaret (hisendat).

El dia 8 de desembre, d'acord amb les formalitats pròpies del cas, la junta d'electors efectuà les votacions necessàries per tal d'escollir els 2 alcaldes, 4 regidors i sindic reglamentaris. Cal fer notar que hi faltava l'advocat Francesc Roig, absent per malaltia, i que

¹¹ *Manual d'Acords de 1822*, f. 234 v.

¹² *Ibid.*, f. 238.

aquesta vegada les actes municipals ¹³ són més detallistes a l'hora d'explicar-nos els resultats.

Per al càrrec d'alcalde primer, Valentí Comas obtingué 13 vots i Felip de Martínez l'altre restant.

Francesc Carreras fou elegit alcalde segon per unanimitat (14 vots).

Per al càrrec de regidor primer, Narcís Viñas assolí 12 vots, Josep Deagostini 1, i Miquel Rosés 1.

Antoni Oliva fou proclamat regidor segon per unanimitat.

Per al càrrec de regidor tercer es donaren aquests vots: Ramon Mirallas i Corretger 12, Josep Deagostini 1, i Bernat Molleras 1.

La votació per elegir el regidor quart donà aquest resultat: Josep Deagostini 13 vots i Marquès de Campmany 1 vot.

Finalment, com a síndic, sortí elegit Francesc Motger per unanimitat.

En conseqüència, l'ajuntament per a l'any 1823 estaria format pels membres següents:

Alcalde primer:	Valentí Comas (advocat)
Alcalde segon:	Francesc Carreras (advocat)
Regidors:	Narcís de Pastors (noble)
	Ignasi Gaubert (notari)
	Jaume Curós (quincaller)
	Tomàs Pagès (fuster)
	Narcís Viñas (cirurgia)
	Antoni Oliva (impressor)
	Ramon Mirallas (hisendat)
	Josep Deagostini (confiter)
Síndics:	Ramon de Manresa (noble)
	Francesc Motger (escrivà)

Composició social de l'Ajuntament

Al quadre següent detallem la categoria social dels elements que foren elegits compromissaris:

¹³ Ibid., f. 243-245.

	1820 (març)	1820 (desem.)	1821	1822
clerecia	4	4	5	1
nobles i hisendats	8	3	2	4
professions liberals	3	2	2	4
artesans, comerciants i empleats	2	8	6	6

Així es veu clarament —si més no per a les tres primeres eleccions— la força de l'Església a l'hora de decidir qui havia d'ocupar els càrrecs municipals. Les votacions per elegir els compromissaris es feien a les parròquies i això condicionava i influïa molts electors, car la importància de la institució eclesial era cabdal en aquella societat. A la darrera votació disminuï el seu pes, la qual cosa coincideix amb el canvi del lloc de votació (de les parròquies a llocs no dedicats al culte). Alguna relació ha d'haver-hi per explicar el fenomen. Intuïm que, fora del temple, potser era més difícil de manipular la gent i la mateixa elecció.

Les altres dades reflecteixen la importància de les forces de l'Antic Règim, amb representacions que van de la noblesa als gremis.

La realitat social dels compromissaris era fonamental de cara a l'elecció dels membres del municipi. Lògicament hi ha una relació de dependència evident entre compromissaris i alcaldes, regidors i síndics.

Al quadre següent donem la composició social dels quatre consistoris que governaren durant el trienni:

	1820	1821	1822	1823
noblesa i hisendats	6	7	6	3
professionals liberals	4	4	3	5
artesans	2	1	3	4

La diferència més notable és entre el darrer consistori i els altres tres. Observem que els nobles i hisendats han perdut importància el 1823 justament en relació directa a la pèrdua d'influència de la clerecia. Les professions liberals hi són presents de manera similar i juntament amb els artesans guanyen, el 1823, el lloc perdut per les classes superiors.

Cal fer notar una altra cosa. I és que, en el cas de Girona, el nou sistema de designació d'ajuntaments comportà només un canvi ben petit pel que respecta a democratització, a donar entrada a noves persones. Homes com els Delàs, Burguès, Pastors, Manresa, Ferrer, Batlle, Vilaret, Puig Dorca, etc. no representaven, certament, forces dinàmiques, democràtiques o liberals, car els trobem a l'ajuntament ara i també en els períodes absolutistes. Són gent que s'adaptava bé a les diverses circumstàncies i no perdia el poder encara que es produïssin canvis polítics com el del 1820.

Subratllem, altra volta, la renovació que suposà l'ajuntament de 1823, la qual cosa queda corroborada amb aquest altre fet: poc abans de l'entrada de les tropes franceses de Moncey, abandonaren la ciutat els quatre regidors, el síndic i l'alcalde primer elegits a la fi del 1822.¹⁴ Hom temia la repressió, i els que es consideraven compromesos amb el sistema constitucional no podien fer el mateix paper dels Manresa, Delàs i companyia.

¹⁴ *Manual d'Acords de 1823*, f. 113 v. A la sessió del 19 de març, el Cap Polític mana que siguin substituïts pels de l'any anterior.

III. INTENT REIALISTA D'OCUPAR GIRONA EL 1821

La nit del 13 al 14 de desembre de 1821, una partida reialista, composta d'uns 300 individus, pogué traspasar la muralla del portal de sant Cristòfol i entrar a la ciutat per sorpresa,¹ mentre un nombre semblant de persones que hi tenien relació esperava pels voltants de Girona.²

Un cop a dins de la ciutat, es dividiren en quadrilles i miraren d'ocupar-ne els punts claus: les casernes de cavalleria i d'infanteria, el Principal de la plaça del Vi, la presó, les cases de les autoritats i els carrers estratègics.

Hem de dir que aconseguiren de desarmar el caporal i els milicians del Principal, que s'enfrontaren disparant contra les forces que guardaven la presó, on tractaven d'alliberar els capitosts reialistes Llorenç Rexach i Francesc Oriol, la qual cosa no assoliren, i que donaren crits contra la Constitució i a favor del rei absolut alhora que s'oposaren que els milicians es concentrassin per fer-los fora o empresonar-los.

A dos quarts de set del matí, però, el capità de voluntaris Josep Ramon de Camps, amb cinc o sis milicians i un tambor, pogué fer tocar generala i atac, i arribar fins a la plaça del Vi, on sorprengué la guàrdia que hi havien deixat. Allà mateix assolí d'empresonar tres individus dels facciosos i de fer-los sortir ràpidament de la ciutat. *«Mientras esto allí pasaba reuniéndose la poca tropa y Milicianos por todas partes atacaron con tanto denuedo a los facciosos al ruido de Cajas clarines y cornetas, como que en un momento desaparecieron todos, habiendo solamente hecho una leve resistencia los que huyeron por la Puerta de Francia, que habían descerrajado».*³

El resultat de tot aquest enrenou comportà, dins de Girona, dos

¹ Probablement l'entrada fou propiciada per una traïció de Balignani, sergent major de la plaça (*El Independiente*, 17 de gener de 1822, citat per A. GIL NOVALES, *Las sociedades patrióticas, 1820-1823*, vol. I, p. 285). El bisbe afirma que no tenia notícia de la preparació de les partides (vegeu l'apèndix III).

² Sobre aquests fets es publicaren dos impresos: *Relación sencilla y genuina de lo ocurrido en la Plaza de Gerona en la noche del 13 al 14 de Diciembre de 1821* (citat *Relación*) i *Continuación de la relación de lo acaecido en la noche del 13 al 14 de Diciembre de 1821, y particularidades más remarcables del valor y esfuerzo de la Tropa y Milicianos durante el ataque y en la Comisión* (citat *Continuación*). Ambdós fullets, editats per l'Ajuntament a la impremta Figaró, tenen 4 pàgines sense numerar.

³ *Relación*.

morts i tres presoners a la partida reialista. I fora del clos urbà, cinc morts més, diversos ferits i sis presoners. La relació que donà dels fets l'ajuntament constitucional no parla ni de ferits ni de morts entre els qui s'oposaren a la partida que tractava d'ocupar la ciutat.

El dia 17 la tropa constitucional, manada pels comandants Manuel Arango i Pedro Navarro Pingarrón, féu una sortida de reconeixements pels pobles de la banda esquerra del Ter, i Arango es reuní amb els alcaldes i capellans de les diverses poblacions, «*a quienes inculpó su conducta con suavidad, pero con energía, amonestándoles para en lo sucesivo*». Hom recollí també armes dels revoltats que s'havien acollit a l'indult, i foren multats els pobles i uns quants particulars per tal de recollir subsidis per a la tropa. Segons la llista confeccionada per l'autoritat, 147 individus es presentaren a sol·licitar l'indult i es recolliren 1.160 lliures.⁴

Tot i això, una part de la partida no s'havia dissolt i es movia, capitanejada per «Misses», pels encontorns de Sant Martí de Llémena. Per això hom la perseguí els dies 18 i 19. La versió oficial afirma que «*temerosos los facciosos se separaron de ese rebelde que los capitaneaba; se persiguió tenazmente al resto, y ya quedó Missas reducido a solo el auxilio de cinco o seis perversos como él, a quienes fue imposible encontrar por lo quebrado del terreno y la espesura de los bosques*».⁵

Els dirigents de l'acció

Els acollits a l'indult manifestaren que havien estat cridats per un capellà anomenat mossèn Jaume o senyor Canonge, per un individu anomenat Rafael i per «Misses», el qual feia poc s'havia fet escàpol de la presó de Girona.⁶ D'altres afirmaren que foren enduts a la força de llurs cases per elements de la partida de «Misses». El comandant Arango informa també d'un altre capítol: «*Dícese que va a su frente el frayle Narciso Casals*».⁷

⁴ La llista dels individus figura al *Manual d'Acords de 1821* de l'ajuntament, f. 195. La de les aportacions és al *Manual d'Acords de 1822*, f. 22 v.

⁵ *Continuación...* citat.

⁶ «Misses» es deia realment Tomàs Costa i era de Sant Gregori. Segons la *Continuación*, s'havia escapat «de estas cárceles o mejor del Hospital estando enfermo». Vegeu un detall de la seva biografia a l'apèndix II.

⁷ *Manual d'Acords de 1821*, f. 190 v. Lletre del comandant Arango, datada a Llorà el 17 de desembre de 1821.

Amb tots aquests individus es relacionà sens dubte el destacat dirigent reialista Salvador Malavila, de qui ens parla Jaume Torras. Segons un llarg manifest escrit per Malavila, on explica tot allò que dugué a terme contra el sistema constitucional, diu que ell conspirà, des del mes de març de 1821, al convent de sant Francesc i cercà gent de la contrada per intentar una sorpresa contra la ciutat. Tenia la col·laboració de dos clergues i tres militars de la mateixa plaça, i a començament de setembre hi havia 1.800 homes compromesos. Malavila pensa que, si la partida que entrà a Girona hagués obrat amb més calma i aguantat una hora més, «*la ciudad hubiera quedado para nosotros, porque todos los pueblos comarcanos habían tocado ya a somatén o arrebato, llenándose de gente todas las carreteras para obrar contra Gerona*».⁸

Base social dels facciosos

Qui componia la partida reialista? Per intentar contestar aquesta pregunta disposem solament d'algunes dades concretes i de la informació que forneixen les fonts descriptives de l'esdeveniment.

Comptem, primerament, amb una relació nominal de 147 individus acollits a l'indult.⁹ Aquesta font ens facilita, a part dels noms, la procedència geogràfica dels facciosos i molt poques vegades llur ofici i la manera com anaren a parar a la partida.

Els oficis que consten en aquesta relació són: 1 mosso de paleta, 2 mossos, 2 llauradors i 1 sastre. Sabem, d'altra banda, que hi havia el rescloser de la sèquia Monar i que els dos individus que, com veurem, foren afusellats el dia 17 de desembre tenien aquests oficis: treballador i hortolà. Tot plegat ben poca cosa, però significativa tanmateix, perquè apunta una direcció: es tracta, doncs, de gent de la classe subalterna vinculada al camp.

⁸ Vegeu "Los alzamientos realistas de 1822 en Cataluña" a J. TORRAS, *Liberalismo y rebeldía campesina, 1820-1823*, Barcelona, Ariel, 1976, ps. 58-59. Sobre la conducta de Malavila, l'ajuntament de Girona certificarà, l'any 1823, que "fue uno de los primeros que en este país se conoció desafecto al sistema llamado Constitucional, por cuyo motivo fue preso y encarcelado por aquel supuesto gobierno, multado y perseguido con el maior rigor hasta ser pasado por consejo de guerra, y habiendo podido hallar un claro, se ausentó pasándose a los Realistas, donde no sólo tomó partido sino que llegó a formar una fuerte división de que fue comandante, y con la qual persiguió y batió repetidas veces las bandas constitucionales hasta llenar a toda esta facción del maior terror" (*Manual d'Acords de 1823*, f. 253).

⁹ Vegeu la nota 3.

Les fonts descriptives elaborades per l'ajuntament de Girona confirmen aquesta apreciació quan afirmen que la força constitucional dirigida pel comandant Arango, que el dia 17 efectuà una sortida de reconeixement pels pobles veïns, va veure que els camps «se encontraban abandonados de los brazos que los hacen producir, los Pueblos desamparados y todo desierto absolutamente presentaba una imagen demasiado sensible».¹⁰ Afirmar també que un cop acollits a l'indult, «los incautos que se habían dejado seducir se presentaron y volviendo a sus trabajos acostumbrados, dieron así nueva vida a los Campos».

La crida final de la corporació municipal gironina apunta així mateix un destinatari concret: «Gentes sencillas e incautas no escuchéis persuaciones siniestras: vivid pacíficos en vuestras casas y esperadlo todo de la sensatez del Congreso Nacional y del tiempo: las ventajas no se logran en un día: nuestra Nación exhausta de todo, necesita del sudor de sus hijos».¹¹

La llista de pobles on residien els realistes indultats no deixa dubte, finalment, de llur procedència rural i de la vinculació al treball agrícola, que era el que predominava en aquests petits nuclis situats als encontorns de la ciutat,¹² la qual cosa resumim al quadre següent:

Pobles i individus acollits a l'indult

Adri	6	Montfullà	19
Aiguaviva	2	Mota, la	5
Anglès	1	Riudellots	1
Arguesa (?)	1	Rocacorba	4
Bescanó	12	Salitja	14
Canet d'Adri	6	Salt	23
Cornellà	7	Sant Dalmaí	4
Estanyol	8	Sant Gregori	1
Ginestar	1	Sant Medir	4
Girona	5	Santa Eugènia	2
Llorà	1	Sarrià	4
Montcal	15	Taialà	1

¹⁰ Continuación.

¹¹ Ibid.

¹² Vegeu V. FRÍGOLA, *Relación de los pueblos de que consta el Principado de Cataluña*, Barcelona, Imp. de la viuda e hijos de Don A. Brusi, 1824.

La repressió

Hem dit que els milicians aconseguiren de fer presoners a tres individus que els rebels havien deixat per guardar el Principal de la plaça del Vi, i que després n' enxarpaven d'altres fora del recinte urbà.

Contra aquests tres primers se celebrà un consell de guerra i un fou condemnat a 10 anys de presidi per ser menor d'edat, mentre els altres dos eren condemnats a mort.

La sentència a la pena capital fou executada ràpidament el dia 17 de desembre. Hom els afusellà «al peu del marge del camp de la viuda Dotres cerca las famateras».¹³ Els dissortats resultaren ser Joan Carreras, hortolà de Santa Eugènia, i Josep Fàbrega, treballador de Vilanova de Sau «y se creu si era de Tossa».

La rapidesa sembla que fou conseqüència de l'exaltació del moment i hom volgué també que l'acte fos allisonador. D'una banda, hom temia un avalot «y no sin fundamento, por el acaloramiento que se experimentaba de algunos» i, d'altra banda, es pretenia «amedrantar a los facciosos». La cosa es portà a terme àdhuc sense ser consultat, com corresponia, el Comandant General de l'Exèrcit.¹⁴

Consideracions finals

Els mòbils de la partida reialista per ocupar Girona sembla que eren aquests: alliberar Rexach i Oriol abans que fossin sentenciats a garrot, fet que es complí el 12 de gener de 1822,¹⁵ i exigir alguna contribució per finançar la causa reialista. A part d'això, els components de base— gent del camp afectada per una legislació que no els beneficiava i per la davallada dels preus dels productes agrícoles— podien efectuar algun saqueig a favor de llurs migrades economies i cobrar una quantitat per la participació.

L'entrada a Girona constituí tota una sorpresa i va fer mobilit-

¹³ Arxiu Diocesà de Girona, *Sentenciados a muerte desde el año 1809*, f. 110 v.

¹⁴ *Manual d'Acords de 1822*, f. 30

¹⁵ Arxiu Diocesà de Girona, *Sentenciados...* fs. 110 v - 111. Aquestes dues execucions i les que hem referit del 1821 foren les úniques que s'enregistraren a Girona en temps del Trienni. Rexach era un propietari de Sant Gregori i Oriol era oriünd de Sant Privat de Bas.

zar els voluntaris d'Amer, Figueres, la Jonquera, Torroella de Montgrí i Sant Feliu de Guíxols. La manera com foren executats els dos components de la partida facciosa és ben reveladora. Parla prou clarament del clima de tensió i de confusió que causà la temptativa anticonstitucional.

De fet, aquest episodi no és més que un de tants del període, car poc després els esdeveniments d'aquesta mena es repetiren a diversos llocs de les nostres contrades, sobretot durant l'any 1822, en què el mateix «Misses» ocupà temporalment Camprodon i Olot.

Els estudis citats de Jaume Torras han assenyalat la importància i significació de la participació popular en els alçaments realistes, i també han remarcat la manipulació que sofriren aquestes forces pels elements més immobilitistes d'aquella societat. La revolució de 1820 fracassaria finalment perquè hom no va saber «com havien d'articular-se els interessos dels camperols amb els del moviment urbà». ¹⁶

Evaristo San Miguel, l'any 1836, escrivia lúcidament: «Els nombrosos decrets promulgats per les *Cortes* per millorar la situació material del poble no podien produir els efectes immediats que les circumstàncies demanaven. Ni la reducció dels delmes a la meitat, ni la desamortització dels béns dels religiosos regulars, no tingueren com a resultat el millorament de les condicions de vida de les capes més baixes de la població rural. Al contrari, aquesta última disposició, en fer passar la terra de les mans de monjos i frares indulgents a les d'interessats capitalistes, empitjorà la situació dels antics cultivadors, a qui hom apujava els arrendaments; així, la lesió dels interessos materials d'aquesta nombrosa classe n'exacerbava la superstició, commoguda ja pel fet mateix de la venda del sagrat patrimoni de l'Església». ¹⁷

¹⁶ K. MARX, "La intervenció a Espanya", a *Recerques*, 6 (1976), p. 10.

¹⁷ *De la guerra civil de España*, citat per Marx a l'article citat a la nota 16.

IV. LA PREMSA GIRONINA EN TEMPS DE FERRAN VII

El període 1808-1814 fou especialment ric i esplendorós, pel que fa a diaris i periòdics a nivell de les comarques gironines. Després dels anys de dominació napoleònica, amb l'entrada i consolidació de Ferran VII com a monarca absolutista, el món periodístic de Girona conegué, però, una etapa de prohibicions i de manca de llibertats que s'allargà gairebé fins a la mort del rei l'any 1833. Com a única excepció dins d'aquesta etapa final de l'Antic Règim, el 1823 sortiren al carrer dos periòdics contraposats, l'un a les acaballes del Trienni liberal i l'altre al temps de la invasió francesa que venia a restablir l'absolutisme en nom de les potències reaccionàries d'Europa.¹

El trienni 1820-1823 va ser, efectivament, un moment favorable i ben abonat per al desenrotllament de la premsa periòdica. El professor Gil Novales, potser amb un criteri força ample, ha pogut comptabilitzar un bon nombre de publicacions: «Limitándome a los periódicos, pero teniendo en cuenta que *papel, folleto y periódico* son en la época términos sinónimos (...), yo he llegado a enumerar la existencia de casi 700 periódicos en toda España».² Aquest fenomen és inseparable i explicable a partir de dues realitats, si més no. D'una banda, cal tenir ben present el decret del dia 22 d'octubre de 1820 que reglamentava la llibertat d'impremta, suprimia la censura prèvia i derogava els decrets anteriors sobre la matèria. D'altra banda, no podem deixar de recordar les diverses tendències i actituds que sorgiren després que el rei hagués jurat la Constitució.

Les notes que tot seguit confegim volen ser solament una presentació mínima dels periòdics gironins del moment i una valoració positiva d'aquestes fonts impreses de cara a futures recerques i investigacions històriques sobre el Trienni Constitucional a les terres de Girona.

¹ Sobre la premsa gironina anterior al 1820, vegeu E. C. GIRBAL, "El periodismo en Gerona", a *Revista de Gerona*, XVIII (1894), ps. 225-229; EMILI GRAHIT, "La Gazette de Gironne", a la mateixa revista, vol II (1878), ps. 297-310, i LLUÍS M. DE PUIG, "Notes sobre la premsa napoleònica a Girona", a *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XXII (1974-75), ps. 337-350.

² A. GIL NOVALES, "La prensa en el Trienio Liberal (1820-1823)", a *Prensa y sociedad en España (1820-1936)* Madrid, Edicusa, 1975, p. 201. Vegeu també del mateix autor, *Las sociedades patrióticas, 1820-1823*. Madrid, Tecnos, 1975, vol. II.

«El Centinela de los Pirineos Orientales»

L'únic exemplar que hem trobat d'aquest periòdic correspon al dia 17 d'abril de 1823, dijous, i és el número 22 de la col·lecció, ben possiblement el darrer com veurem

L'hem trobat a l'Ajuntament de Girona, enmig d'un lligall de papers i proclames del 1823, i pel que es veu hem tingut més sort que Enric Claudi Girbal, el qual en parlar d'aquest mateix periòdic diu això següent: «*Parece que el primer número hubo de ver la luz el 3 de Febrero de 1823, sin que podamos añadir la época en que cesó de publicarse, ni otro dato alguno, por no haber podido disfrutar un sólo número completo, pues el que tenemos a la vista resulta ser una mitad de la parte superior de la primera y segunda páginas*».³

A la capçalera hi destaca l'escut de Girona, situat enmig de dos lleons, i aquesta inscripció: «*Constitución del año 12 o muerte*».

Un exemplar solt valia 6 quarts i la subscripció mensual costava 6 rals de billó. Sortia dos cops per setmana —dilluns i dijous— i era imprès per Agustí Figaró, al carrer de les Ballesteries. Hom podia subscriure-s'hi a la llibreria del mateix Figaró i a totes les administracions de correus de la província.

El número que s'ha conservat consta de quatre pàgines a la mida de foli. Recull notícies internacionals a primera plana i també a l'interior, així com unes proclames del Cap Polític de Girona, tot sobre un mateix tema: la invasió dels anomenats «cent mil fills de sant Lluís», un fet que es preveia imminent i que preocupava les autoritats constitucionals de la ciutat.

Josep Perol, Cap Polític de Girona, s'adreça així als habitants de la província i els posà en estat d'alerta: «... *cien mil franceses ambiciosos vienen a acabar con lo poco que os dejaron y cien mil franceses en fin os reducirán al triste estado de la miseria y de la esclavitud*». Per impedir-ho demanà la col·laboració de tots: «*Ya llegó la crisis en que la Patria reclama vuestros sacrificios; prestádselos con decisión, y sostened conmigo el terrible juramento de Unión Constitucional, libertad o muerte*».

Els mateixos conceptes, per bé que amb d'altres frases, eren repetits a la proclama destinada als milicians: «*La patria peligra: la libertad que juramos se ve atacada: nuestro territorio se halla ollado*

³ E. C. GIRBAL, article citat, p. 230.

por infames extranjeros: nada más tengo que decirlos para que vuestro pecho se encuentre poseído de furor contra nuestros enemigos y del más noble entusiasmo para correr todos a vengar tamaño ultraje».

Al final de l'exemplar hi trobem una profecia que és com un avís que donà l'editor per dir que la publicació tindria dificultats per tornar a sortir: «*Señores subscriptores del Centinela, prometo a ustedes continuar dentro corto tiempo este periódico y remitirles los números de ... Hay quien me entiende*». S'acostaven, certament, moments adversos per als constitucionals: l'endemà, dia 18 d'abril, entrava pel Portús el 4.rt cos de l'exèrcit dels Pirineus. La invasió francesa havia començat: no trigaria a arribar a Girona i a posar fi als anys de govern constitucional. L'etapa de les reformes moderades, protagonitzada per la burgesia de l'Estat espanyol, quedaria altra volta arraconada a favor de l'absolutisme més nefast.

«*Diario de Gerona*»

Si *El Centinela de los Pirineos Orientales* era el defensor gironí dels ideals constitucionals, *Diario de Gerona* propugnava la intervenció francesa i l'absolutisme. Era publicat a la impremta del reial govern per Agustí Figaró, i un exemplar valia normalment 3 quarts. El primer número aparegué el 25 de maig de 1823 i el darrer el 30 de novembre del mateix any. La col·lecció completa del *Diario* abraça un total de 191 números en format quart.⁴

Tenia quatre pàgines, però ben sovint inclogué suplementes que feien augmentar el preu de la publicació fins a 4 ó 6 quarts. La majoria de les seves pàgines eren dedicades a facilitar notícies, proclames i comunicacions oficials sobre l'ocupació d'Espanya per l'exèrcit francès. Oferí molta informació dels fets que s'esdevenien a les terres catalanes i reproduí de vegades textos d'altres periòdics com *Realista Manresano*, la *Gaceta de Madrid*, *La Ruche d'Aquitaine*, etc.

Sobre la direcció del periòdic, Girbal apunta que «*nos parece haber recogido la especie de que dirigía o cuando menos colaboraba en el Diario, un afamado P. Franciscano de esta Ciudad, notable por lo fogoso de sus sermones y muy reputado por sus escritos*».⁵

⁴ N'hem pogut consultar una col·lecció gairebé completa (núms. 1 a 155), gràcies a l'amabilitat de l'amic Joan Cortès.

⁵ E. C. GIRBAL, article citat, ps. 230-231.

Al primer número hi trobem una relació de l'entrada dels francesos a la ciutat, presentada com a un alliberament. Heus-ne ací la part central:

«... el Sr. Mariscal se dirigió el 2 de mayo desde Bañolas a Gerona a la frente de un regimiento de infantería y de otro de caballería. La carrera estaba cubierta de los habitantes de los pueblos comarcados, que transportados de alegría deshogaban los sentimientos de su corazón con el más vivo entusiasmo. El de los habitantes de Gerona es imposible de expresarse. Una diputación salió al encuentro de las tropas francesas a Pontmajor. El Ilmo. Obispo a la frente de su clero, el cuerpo municipal y casi toda la población las recibió a la entrada de la Ciudad, cuyas llaves se presentaron al Sr. Mariscal, quien las entregó inmediatamente al Regidor en nombre de S.M. Católica. Hubo iluminación general por la noche, durante la cual los habitantes manifestaron el singular contento y alegría de que estaban poseídos con danzas y canciones alusivas al objeto. Esta alegría general hizo una profunda impresión a los franceses, y particularmente a los que habían hecho la última guerra en España».

A l'edició del 7 de setembre, en una secció que no era fixa, la d'anuncis o avisos particulars, on apareixen notícies al marge del conflicte, hi trobem aquesta sollicitud per contractar un mestre: *«El que desee ir por maestro a la villa de Amer, reuniendo las circunstancias mandadas por el gobierno, podrá dirigir la solicitud al secretario del ayuntamiento de aquella villa. Su obligación será enseñar a leer, escribir y gramática latina. Se le dará cien libras anuales, tendrá presencia en todos los funerales, y a más percibirá las mesadas de todos sus discípulos; advirtiéndose que para tasar el importe de éstas deberá ponerse de acuerdo con el ayuntamiento».*

Per bé que de vegades adoptà un to apassionat i àdhuc fou denunciat de donar notícies falses («el otro día una muger tuvo la desvergüenza de decir en esta ciudad que el diario de Gerona no decía más que mentiras, que daba gusto leer los periódicos de Barcelona porque en ellos se leía la verdad pura, con otra expresión que no queremos publicar por ahora porque ofende demasiado a toda una clase la más benemérita del estado»), pensem que per les ordres oficials que recull i la informació que aporta sobre l'època de la segona ocupació francesa, *Diario de Gerona* és un element a tenir en compte per a l'estudi del començament de la «dècada ominosa» a Girona. Si de cas, hem de lamentar que tingués una vida tan breu i

que a la ciutat no es publicuessin més periòdics fins després de la mort de Ferran VII.⁶

Consideracions finals

Els títols d'aquests dos periòdics no suposen cap innovació en la història de la premsa gironina. El 1808 ja havia existit un *Diario de Gerona* i el 1809 un periòdic titulat *Eco de los Pirineos Orientales*, que sens dubte condicionà el nom de la primera publicació suara descrita.

Tant el *Centinela* com el *Diario* foren escrits en castellà i editats a la mateixa impremta. Anotem que al segon hi hem pogut localitzar algun text en català, com el cas d'una carta. Cal remarcar també el caire oficial d'ambdues publicacions, potser més palesa a la segona.

Apuntem, finalment, que la ciutat de l'Onyar va ser l'únic centre gironí d'on sorgiren periòdics durant el període 1820-1823. La seva situació estratègica des del punt de mira militar i administratiu, i després el clima favorable a les tropes d'ocupació, pensem que poden explicar-ho correctament.

⁶ El 1834 apareixeran *El Postillón* i el *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona*.

V. NOTA SOBRE LA TERTÚLIA PATRIÓTICA DE GIRONA

Les societats patriòtiques sorgides i tolerades durant certs moments del Trienni foren integrades per elements liberals, decidits a defensar i propagar les idees democràtiques i l'esperit de la Constitució. Es reuniren als ajuntaments, cafès, teatres, cases particulars o convents desamortitzats, i s'estructuraven de forma diversa. Algunes no passaren de ser una simple tertúlia de cafè, mentre d'altres foren capaces de donar-se uns estatuts i una direcció reglamentada.

Segons recompte del professor Gil Novales, especialista en el tema, hom ha pogut citar un total de 164 poblacions de l'Estat espanyol que tingueren aquesta mena d'associacions. Pel que fa a les contrades gironines, cal subratllar que es tenen notícies de les existents a Figueres, Olot (aplegada a can Bolòs) i Girona.

No són, però, gaire conegudes les activitats de la societat patriòtica de Girona. La informació recollida per Gil Novales es limita a aquestes dades: «*En tierra más expuesta a los ataques de los facciosos, en Gerona, que alguna vez fue incluso ocupada por una avanzada enemiga (es refereix als fets de desembre de 1821), se formó una Tertulia Patriótica en enero de 1822, la cual tenía su sede social en el teatro, y era muy concurrida y favorecida por el público gerundés. Pero parece que los liberales no podían extralimitarse mucho, porque el gobernador de la plaza, Minali, invocaba inmediatamente la amenaza republicana sobre la ciudad*».¹

En les nostres recerques solament hem pogut trobar un imprès, titulat *Exposición que han hecho al Ilmo. Señor Obispo de esta Diócesis algunos de los ciudadanos que concurren a la Tertulia Patriótica de la Inmortal Gerona*, on a part del fet concret que el motivà hi trobem algunes dades sobre la societat.²

Els signants de l'exposició constataren que determinats clergues no explicaven la Constitució als fidels i que d'altres «*inculcan sagazmente y con mano encubierta doctrinas funestas al estado y a nuestra felicidad; ellos olvidados que son ministros de Jesucristo y siguiendo un camino equivoco y contrario a la Sana Moral y preceptos*

¹ A. GIL NOVALES, *Las sociedades patrióticas 1801-1823*, Madrid, Tecnos, 1975, vol. I, p. 285.

² Arxiu Diocesà de Girona, lligall 75 secció C.

Evangélicos, propagan especies que arrastran en pos de sí un número considerable de ilusos, víctimas de su ignorancia y de la malicia Clerical, como por desgracia acredita el atentado cometido en esta heroica Ciudad la noche del catorce último».

No acusaven directament, però manifestaven que allò que desitjaven era que fossin corregits els vicis que deshonren la religió i l'Església i perjudiquen greument l'Estat. Per això s'adreçaven al bisbe Pérez González «*confiados en su zelo puro y religioso y en las pruebas de adhesión constitucional que tiene dadas, que espida una Pastoral exhortando enérgicamente a los Párrocos y Ecónomos a que expliquen la Constitución de la Monarquía como está mandado, y antes del Evangelio de la Misa como se practica en muchos Obispa-dos, y que amoneste a los Clérigos extraviados para que buelvan (sic) a la senda que les marca su profesión santa y religiosa, haciéndolo todo cumplir sin indulgencia y castigando con todo rigor de la justicia a los que contrabiniessen (sic)*»).

La petició, datada el 24 de gener de 1822, fou signada per 27 individus, la qual cosa ens pot ajudar a saber qui formava la societat. A través del padró municipal, però, solament hem pogut identificar set dels signants: Lluís Ros (fuster), Joan Cirlot (departament de rendes), Francesc Fortuny (comandant de l'exèrcit), Jaume Puja-das (metge), Gabriel Pujol (blanquer), José García (ajudant de plaça) i Joan Oliver (guarda magatzem). Els altres signants són: Miguel González, Antonio González, Benet Vidal, José Ximénez, Antoni Ríos, Gaietà Abreu, José Pérez, José Roy, Ramon Trias, Francisco Núñez, Carlos Osorno, José Barranco, José Serrano, Hermenegildo Oñez, Gisleno Roy, Joan Tudela, Manuel García, Ramon Lavori, Ramon Molina i Juan Contra.

A part dels identificats, molts d'aquests elements són castellans per llurs cognoms, la qual cosa ens fa creure que podien ser militars o funcionaris de l'administració. Concorrien també a la Tertúlia els emigrats italians (piemontesos) que es trobaven a Girona, els quals no signaren «*por modestia de los interesados*».³

El bisbe de Girona rebé l'exposició i els manifestà que hi estava d'acord. I per aquest motiu, la Tertúlia acordà per unanimitat «*que se elogiase su conducta en los papeles públicos y se le diesen las más expresivas gracias en nombre de la Patria*».

³ Vegeu a l'apèndix IV una llista de piemontesos que residien a la ciutat.

Aquestes mostres envers els constitucionals, així com la Pastoral del 16 de maig de 1821, palesen que el bisbe gironí col·laborà amb l'autoritat constitucional, trempejant com pogué aquest període advers per al poder de l'Església, bo i donant algunes proves que foren lloades per les autoritats.⁴

A més a més dels noms apuntats com a concurrents a la Tertúlia Patriòtica, en un paper de l'ajuntament escrit el 1823 hi consten aquests altres: Francesc de Arteaga, Antoni Lenti, Antoni Oliva, Bonaventura Moltó, Pere Lamada, Joan Sancho, Josep Deagostini, Joan Güell, Josep Perol, Gervasi Gironella, Tomàs Blanch, Ramon Mirallas, els rectors de Roses, Mercadal, Sant Feliu de Girona i Sant Pere de Galligants, Campillo, Cascujares, Ventura Vallgornera, Tomàs Barril, Azaguirre, Saelices, Llençol, Tuero, Antoni Ramírez, Medina, Antoni Gaspar Blanco, Jaime Font, el general Lloveras i dos fills, Dionís Molinas, Valentí Comas i l'oficial d'artilleria Bassols.⁵

⁴ El Cap Polític, Perol, escriví al bisbe una carta el 25 d'agost de 1822, on hi consta: "Yo me congratulo de que haya tocado a esta provincia de mi cargo, la suerte de un Prelado que si fuese imitado por los demás de la Nación, la Patria no se vería absuelta en los horrores en que se encuentra". (Arxiu Diocesà, lligall 75 C.).

⁵ AMG, Vària J-L.

VI. L'ENTRADA DELS FRANCESOS I LA FUGIDA DELS CONSTITUCIONALS

Les potències europees que recolzaren el sistema reaccionari de la Santa Aliança (Rússia, Prússia, Àustria i França) acordaren en el Congrés de Verona, celebrat entre els mesos d'octubre i desembre de 1822, que França ocuparia l'Estat espanyol i hi restabliria l'absolutisme.

El dia 3 d'abril de 1823, a les vigílies de l'entrada de l'exèrcit francès a Espanya, el duc d'Angulema, cap de les forces d'ocupació, va fer pública una proclamació on explicava els motius de la invasió: *«Voy a pasar los Pirineos a la cabeza de 100.000 franceses, pero es para unirme a los españoles amigos del orden y de las leyes, para ayudarles a rescatar a su rey cautivo, a restablecer el Altar y el Trono, a librar del destierro a los sacerdotes, del despojo a los propietarios, al pueblo todo del dominio de algunos ambiciosos que, proclamando libertad, no preparan sino la esclavitud y destrucción de España»*.¹

L'expedició dels anomenats «cent mil fills de sant Lluís» travessà la frontera espanyola el 7 d'abril de 1823. Onze dies després entrava pel Portús el quart cos de l'exèrcit dels Pirineus a les ordres del mariscal Moncey. I a desgrat d'alguna resistència a la zona empordanesa, la qual de moment deixaren de banda, els francesos arribaren sense gaires dificultats a Banyoles i a Girona. Era el 2 de maig quan ocuparen Girona.

Les forces de Moncey eren compostes de 400 cavallers i 2.500 infants. Les autoritats de la ciutat enviaren una representació que anà a rebre'ls al Pont Major, la qual els expressà la situació favorable que hi trobarien. Juntament amb el bisbe i la clerecia els esperaren emotivament a les portes de la ciutat i els lliuraren les claus d'entrada.

La comitiva passà per la porta de França, la plaça de Sant Pere, els carrers de la Barca i de les Ballesteries, la plaça de les Cols, el carrer dels Abeuradors i la plaça del Vi, on es troba l'ajuntament. En un balcó de la casa de la ciutat hi havia un retrat de Ferran VII, el qual retrat fou saludat respectuosament pel mariscal francès, que tingué també unes paraules favorables al monarca. Després Moncey

¹ M. ARTOLA, *La España de Fernando VII*, Madrid, Espasa-Calpe, 1968, p. 812.

és retirà al carrer de l'Albereda, a la casa de Francesc de Camps.

Tot això s'esdevingué a les primeres hores de la tarda. Per la nit hi hagué il·luminacions especials i no trigaren a celebrar-se els actes de culte per festejar l'entrada dels francesos.²

Aquesta vegada succeí tot al revés del que havia passat el 1808. Els francesos foren rebuts com a alliberadors i sense cap mena de resistència. Allò fou, de fet, un passeig triomfal, i no en va té la seva explicació.

La revolució de 1820 no havia sabut convertir les classes populars en uns fermes defensors del règim constitucional, ans al contrari, amb unes mesures fiscals perjudicials³ i una marginació palesa, s'havia creat adversaris en comptes de soldats. Per això fracassà tan rodonament i els francesos pogueren fer tanta feina amb pocs dies.

Les persones més compromeses de Girona amb el sistema ensorrat es veieren obligades a tocar el dos i a refugiar-se a Barcelona o altres indrets. L'anàlisi social d'aquests individus ens ajudarà a comprendre en quins fonaments recolzava a Girona el règim de 1820.

Disposem d'unes llistes d'individus que fugiren de la ciutat, en aproximar-se l'exèrcit francès, a la fi del mes d'abril.⁴ El nombre de persones apuntades és sobre les 130. Vegeu tot seguit la descomposició que en fem:

Clerecia	2
Militars	14
Empleats	42
Professions liberals	11
Artesans	40
Estudiants	4
Altres	10

A la vista d'aquestes xifres, resulta evident que els gironins més interessats en el sistema liberal no eren ni els nobles ni els jornalers, sinó unes capes intermitges, ben representades pels empleats, mili-

² *Manual d'Acords de 1823*, f. 123. Vegeu també *Diario de Gerona*, núm. 1, 25 de maig de 1823.

³ Sobre l'economia i la hisenda del període, cal veure els treballs de J. TORRAS, "Política tributaria y descontento campesino durante el Trienio Constitucional", a *Liberalismo y rebeldía campesina, 1820-1823*, Barcelona, Ariel, 1976, ps. 149-176, i J. DEL MORAL RUIZ, *Hacienda y sociedad en el Trienio Constitucional*, Madrid, instituto de Estudios Fiscales, 1975.

⁴ *Manual d'Acords de 1823*, fs. 258 v. i 282.

tars, professionals liberals i artesans. Aquests homes eren els mateixos que acudien a la Tertúlia Patriòtica i els que es mobilitzaren el 1820 perquè es proclamés la Constitució.

Girona, setembre de 1979.

APENDIX

I

Sobre la conducta del governador Juan José García de Velasco

Reservado

El Sor. Ministro de la guerra me previene haga saber a V.S. que S.M. tomando en consideración las quejas que V.S. ha producido en razón de los agravios, disgustos y bochornos con que le aflige el teniente general Dn. Juan José García de Velasco, gobernador de esa plaza, y al mismo tiempo la dureza con que trata al pueblo, prevenga yo a dicho gefe conserve la armonía que es tan necesaria con las autoridades subalternas, y que sin dexar de cumplir las Rs. Ordenes procure gobernar guardando a cada uno la consideración debida y con singularidad a V.S., a quien lo comunico en la misma calidad de reservado con que lo he recibido y con que igualmente hago la prevención oportuna a ese gobernador, cumpliendo así en todas sus partes la voluntad del Rey.

Dios guarde a V.S. ms. as. Barcelona, 29 de julio de 1817.

Javier de Castaños

Al Ayuntamiento de la ciudad de Gerona.

(AMG, *Oficios del Capitán General desde 1590 a 1760 y de 1814 a 1840*).

II

Registre de bateig d'una filla de Tomàs Costa, «Misses».

Als vint y un de novembre de mil vuit cens y quinse, en las fons baptismals de la Iгла. Parral. de Sant Gregori, bisbat de Gerona, jo lo infra escrit he batejat a Anna, Biolanta, Rosa, filla legítima y natural de Tomàs Costa, menestral de esta parròquia, y Escolàstiga Puig, conj. Avis paternos: Joseph Costa, pagès de Ginestà, y Patronilla Figueras, conj. difunts. Avis maternos: Joseph Puig, condem menestral avitant en Mer, y Coloma Biger, conj. Foren padrins: Francisco Pujadas y Ana Reixach, tots de dita parròquia.

Vere. Joseph Olives, vicari de dita parròquia.

(Arxiu Diocesà, *Baptismes de Sant Gregori, 1779-1822, f. 328*).

III

Comunicació del bisbe a l'ajuntament entorn dels fets de desembre de 1821

He recibido esta mañana el oficio de V.S. de hoy en que me manifiesta la admiración que le ha causado no haver tenido noticia alguna anticipada de la reunión de facciosos que sorprendieron esta plaza en la noche del 13 al 14 de los corrientes, haciéndose inconcebible a V.S. que pudiesen verificarlo sin que traduciése nada ni llegase a noticia alguna a los señores curas párrocos. Confieso que no fue menos la que a mí me causó por no haver tenido tampoco el menor aviso ni indicio de ello; pero no lo estraño tanto quando veo por el oficio de V.S. que tampoco lo tuvo por ninguno de los muchos individuos de los aiuntamientos de los lugares, los que por razón de su oficio tenían más motivo para haver notado qualquier reunión que pudiese trastornar la tranquilidad pública.

Por distintas circulares he prevenido al clero secular y regular de mi diócesis procurase por su parte cooperar, por todos los medios que están a su alcance, a la conservación del buen orden, a que inculquen a sus feligreses la observancia de la Constitución de la Monarquía, y que les inspiren a todos las máximas benéficas contenidas en la misma, con la obligación que tienen en conciencia de respetarla, como y a las leyes y autoridades constituidas por ella.

En consecuencia, deseando ardientemente contribuir con toda mi autoridad a cuanto pueda asegurar el orden público, y conociendo los horrores y desgracias que trae consigo la anarquía, esforzaré

de nuevo, y encargaré estrechamente a todos los curas párrocos del obispado que no cesen de vigilar para impedir por su parte toda reunión de facciosos que puedan repetir excesos de tamaña entidad, y que me den pronto aviso de cualquier movimiento que adviertan para comunicarlo a V.S. como verificaré sin demora, para que pueda tomar las providencias convenientes al sosiego y protección que tan merecida tienen los habitantes de esta heroica ciudad.

Dios gue. a V.S. ms. as. Gerona, 23 Dicre. de 1821.

Juan Miguel, O. de Gerona

M.Y. Ayuntamiento Constitucional de esta ciudad.

(AMG, *Oficios del Obispo desde 1775 a 1842*).

IV

Llista de revista dels emigrats piemontesos passada davant l'alcalde i el secretari municipal de Girona el dia 2 d'octubre de 1821.

Capitans: Vicente Balzetti, Juan Plasso, Fèlix Conte, Andrea Arrullani, Timóteo Calosso, Carlos Corsi, Juan Ruggieri, Miguel Lenoglio.

Cirurgià major: Vicente Serimaglia.

Tinent: Gaspar Franchini, Anton Mondetti.

Sots-tinents: Carlos Saltanino, Josep Mussa, Pedro Barragione, Carlos Bartolonea.

Sergent: Josep Riguetti.

Advocat: Gaudenzio Vellini.

Metge: Modesto Destefani.

Estudiants: Carlos Negri, Josep Regazzoni, Baltassar Vedani, Juan Bombatolli, Baltassar Baguzzi, Anton Romagnoli.

Mercant: Juan Cervetta.

(AMG, *Diversa*, 25.1, lligall 4).